

Aan de Gentse universiteit trachten leden van de vakgroepen nieuwste geschiedenis, persoonlijkheidspsychologie en psychoanalyse reeds sinds enkele jaren tot een vruchtbare samenwerking te komen. Dit resulteerde o.a. in de organisatie van drie colloquia rond psychologische geschiedenis¹, maar gaf ook aanleiding tot concreet interdisciplinair onderzoek. Daarvan hierna een staaltje.

Psychologie en geschiedenis: een toepassing.²

Historici hebben ongelijk wanneer ze, vanuit een te snelle gelijkschakeling van psychologische geschiedenis met *psychohistory*, voorbijgaan aan alle andere ontcijferingsmethoden die door niet strikt psychoanalytische, psychologische subdisciplines zoals bijvoorbeeld de persoonlijkheidspsychologie werden ontwikkeld. Met name de meer behavioristische richting binnen de psychologie heeft veel energie gestoken in het ontwikkelen van accurate meetinstrumenten, aan de hand waarvan verschillen in gedrags- en persoonlijkheidsstructuur in kaart kunnen worden gebracht. De vraag of ze ook toepasbaar zijn op personen uit een ver verleden laat ik als contemporanist in het midden; voor het uittekenen van persoonlijkheidsprofielen van negentiende- en twintigste-eeuwse figuren lijken ze me alleszins geschikt. Een van de voordelen van de meer behavioristische benaderingen is dat ze op de eerste plaats willen beschrijven en niet verklaren. Het is natuurlijk zo dat iedere perceptie theoretisch geladen is, maar de meer empirisch ingestelde psychologie tracht haar vooronderstellingen tot een minimum te beperken. Dit in tegenstelling tot de psychoanalyse, waar niet alleen het beheersen van de ontcijferingsmethodes in de ogen van velen een persoonlijke initiatie veronderstelt, maar de 'leek' ook dikwijls de indruk krijgt dat de waarom-vraag al van tevoren beantwoord wordt. De empirische persoonlijkheidspsychologie daarentegen reikt een depouilleringstechniek aan die toelaat de complexiteit van menselijk gedrag op een wetenschappelijk verantwoorde wijze te beschrijven aan de

¹ De *Acta* ervan werden/worden gepubliceerd. Die van het colloquium van 1996 in het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXVII/1-2, 1997, pp. 211-286. Het colloquium van 1998 bracht een status quaestionis van het psychohistorisch onderzoek in Frankrijk, Duitsland en Nederland (cfr. "Symposium on Psychological History in Europe", *The Psychohistory Review*, 27/3, spring 1999, pp. 1-58 en J. MAITRE, "L'histoire psychologique en France (1968-1997)", *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXIX/3-4, 1999, pp. 427-484). De handelingen van het colloquium van 2000 ('The Sublime object of Religion. Psychohistorical Approaches') komen in het ts. *Psychoanalytische Perspectieven*, 2002.

² Dit is de bewerkte en Nederlandstalige versie van een artikel verschenen in het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXI/1-2, 2001, pp. 1-23, "Psychological History: Towards a Profile of the Beatified Catholic", ook on line raadpleegbaar op <http://www.flwi.rug.ac.be/modernhistory>. Een uitvoeriger bronverwijzing en bibliografie kunnen daar teruggevonden worden.

hand van een beperkt aantal dimensies, ongeveer op dezelfde wijze als inhoudsanalyse dat doet voor het doorlichten van grote tekstgehelen. Wat de onderzoeker met de verkregen resultaten doet, welke verklaring hij voor de aan het licht gebrachte patronen geeft is een andere zaak en wordt volledig aan het inzicht en de voorkeur van die onderzoeker overgelaten.

Ik zou de bruikbaarheid van die depouilleringstechniek voor historici willen aantonen aan de hand van de resultaten van een proefonderzoek dat ik enige jaren geleden in samenwerking met collega Filip de Fruyt en enkele derdejaars-studenten geschiedenis kon uitvoeren.

Uitgangspunt is dat bepaalde methoden uit de persoonlijkheidspsychologie ons toelaten een psychologische typologie uit te werken. Ik zal eerst kort de gekozen methode toelichten, dan de verkregen resultaten nalopen en tenslotte voor- en nadelen van de gevolgde weg trachten te evalueren.

De concrete onderzoeksvraag luidt als volgt: hoe vallen de persoonlijkheidstrekken van een binnen de rooms-katholieke Kerk ter zaligverklaring voorgedragen individu zo objectief mogelijk te determineren? Definieert men 'objectief' als de uitspraak waarmee rationele onderzoekers, vertrekkend vanuit dezelfde vraagstelling en beschikkend over dezelfde informatie, akkoord gaan, dan kan het zogenaamde 'vijf-factoren-model' (verder VFM), ontwikkeld door de persoonlijkheidspsychologie, de historicus van nut zijn.

Welke zijn de uitgangspunten van het VFM?

Persoonlijkheidseigenschappen kunnen beschreven worden binnen een hiërarchisch gestructureerde taxonomie, met vijf brede trekken als uitgangspunt, waaronder meer specifieke eigenschappen ('facetten') gesitueerd kunnen worden. Trekken zijn als zodanig niet zichtbaar maar kunnen afgeleid worden van concreet en recurrent gedrag. Het gaat om duurzame disposities, die stabiel blijven doorheen tijd en ruimte. Die vijf trekken zijn extraversie, altruïsme, conscientieusheid, neuroticisme en openheid. Elk van die trekken wordt verder gespecificeerd door binnen elke trek zes facetten te onderscheiden, zo bijvoorbeeld binnen extraversie: hartelijkheid, sociabiliteit, dominantie, energie, avonturisme en vrolijkheid. De persoonlijkheidspsychologen zijn erin geslaagd een thesaurus van adjectieven aan te leggen (en dat in verschillende talen) die deze trekken en facetten beschrijven. Zo beantwoorden aan het facet 'hartelijkheid' de adjectieven 'spontaan', 'sympathiek', 'sociaal' of hun omgekeerden, zoals bij het facet 'sociabiliteit' waarvoor 'mensenschuw' en 'individualistisch' als index fungeren. De verbinding tussen trek of facet en adjectief werd gelegd na extensief lexicaal onderzoek en toetsing daarvan aan de gesproken taal.

Persoonlijkheidsprofielen kunnen worden bepaald hetzij door de persoon in kwestie zelf een testformulier te laten invullen, hetzij door anderen (minimaal drie) te vragen een testformulier betreffende een persoon die ze kennen en van wie het profiel bepaald moet worden, te beantwoorden. Het is vanzelfsprekend alleen die tweede weg die bij historisch onderzoek openblijft.

Het komt er in dat geval op aan een bron te vinden waarin ooggetuigen een zo extensief mogelijke beschrijving geven van het gedrag van het personage waarvan men het profiel wil vastleggen. De 'Positiones super virtutibus' (dossiers samengesteld met het oog op de zaligverklaring van bepaalde katholieken, de zogen. 'Dienaren Gods') bevatten dikwijls dergelijke ooggetuigenverslagen, zij het dat de getuigen steeds met een bepaalde bedoeling en rond een bepaald thema bevraagd werden. Ik kom later op de pro en contra's van die bron terug.

Bovendien moeten minstens drie observatoren, die de te bestuderen figuur 'kennen', op een testformulier aanduiden in hoeverre bepaalde adjectieven (op een schaal van 1 tot 5) op de proefpersoon van toepassing zijn. Enkele tientallen licentiestudenten geschiedenis, allen, zoals de meesten van hun generatiegenoten niet vertrouwd met heiligenlevens, bleken bereid het experiment te wagen.

De opgave was niet gering: de getuigenverklaringen nemen makkelijk enkele honderden bladzijden in beslag en waren zelden in de moedertaal van de Gentse studenten gesteld. Niettemin, dankzij hun inzet, alsmede de bereidwilligheid van de Paters Bollandisten om enkele volumes uit hun onschatbare collectie voor verscheidene maanden in bruikleen te geven, en dank zij, last but not least, de medewerking van collega de Fruyt, persoonlijkheidspsycholoog, die de statistische verwerking en interpretatie van de testgegevens voor zijn rekening nam, kregen we op het einde van het experiment toch het profiel van zes dienaren Gods te zien. Het gaat om broeder Isidoor de Loor, broeder Mutien Marie, Valentin Paquay, priester Damiaan alias de Veuster, priester Dehon en zuster Maria van Jezus, alias Emilie d'Oultremont d'Hooghvorst. Waarom deze figuren en geen andere werden gekozen heeft alles met praktische overwegingen te maken: het moest om 19de- of 20ste-eeuwse personen gaan (mits de studenten zich specialiseerden in de Nieuwste geschiedenis), het dossier moest zich in de Bollandistenbibliotheek bevinden, er moesten ooggetuigenverslagen in voorkomen en de voertaal van de ooggetuigenverslagen diende Frans of Nederlands te zijn.

Ik behandel nu eerst de resultaten van het onderzoek, en ga dan over tot een kritische evaluatie van de hele onderneming.

Al bij de eerste oogopslag (zie tabel) viel op dat er inderdaad, in het vlak van de trekken, gelijkenissen bestaan tussen de verschillende figuren onderling, met name de hoge scores inzake altruïsme en consciëntieusheid (in de tabel: A en C). Wat wordt er onder die trekken eigenlijk verstaan? Ik citeer: " Altruïsme vertegenwoordigt de oriëntatie van het individu op de ervaringen, belangen en doelen van anderen. De ander is subject in de relaties, de relatie wordt vaak vanuit de ander beleefd. Altruïstische mensen zijn hulpvaardig, bescheiden, vriendelijk en geneigd tot samenwerken; ze verplaatsen zich in de ander en bezien situaties (mede) vanuit het doel van de ander. De altruïstische persoon gelooft dat anderen ook geneigd zijn om hem of haar te helpen wanneer dat nodig mocht zijn. Mensen die laag scoren op de A-schaal zijn daarentegen antagonistisch en egocentrisch. Hun instelling is veeleer competitief dan coöperatief (...) Altruïsme kan pathologische vormen aannemen; het wordt dan vaak herkend als overmatige afhankelijkheid"³.

Consciëntieusheid wordt als volgt omschreven: " De term consciëntieus verwijst direct naar het geweten als sturende en toetsende instantie voor het eigen gedrag. Als mensen doen wat moet en nalaten wat niet mag, schrijft een lange traditie in onze cultuur dat aan een innerlijke gewetensinstantie toe. In de psychologie zijn vooral psychodynamische opvattingen tot een soortgelijke zienswijze geneigd. De belangstelling gaat dan vooral uit naar het tweede deel : doen wat niet mag, en de gewetensfunctie die de mensen in het juiste spoor zou houden. Veel psychodynamische theorieën hebben een moraliserende ondertoon waar het niet (kunnen) beheersen van verlangens en impulsen aan de orde is en beschrijven impulsief gedrag als onvolwassen, neurotisch of psychotisch. De verlangens in kwestie zijn

³ H.A. HOEKSTRA, J. ORMEL & F. DE FRUYT, *NEO Persoonlijkheidsvragenlijsten NEO-PI-R, NEO-FFI. Handleiding*,

dan 'slecht' (seks, overmatig eten, drugs enz.) en de term consciëntieus krijgt dan de (inhibitieve) betekenis van zelfbeheersing in verleidingssituaties. Consciëntieus kan echter ook slaan op het doen wat moet: een pro-actief proces van het plannen, organiseren en uitvoeren van taken die iemand op zich heeft genomen. Individuele verschillen in deze pro-actieve variant van beheersing staan het meest centraal in het begrip consciëntieusheid. De consciëntieuze persoon wordt gekarakteriseerd door eigenschappen als volhardend, ambitieus, gewetensvol, en betrouwbaar. Hij of zij is doelgericht en goed-georganiseerd, en ziet het leven in termen van taken die moeten worden vervuld. Hoog consciëntieuze mensen hebben een sterke wil, zijn vastbesloten, en zelden zal iemand zonder deze trekken een groot musicus, atleet of ondernemer worden (...) Er zijn aanwijzingen dat laagscorders hedonistischer zouden zijn dan hoogscorders" ⁴.

Gezien deze omschrijving van 'consciëntieusheid' verrast het niet dat de dienaren Gods laag scoren op de N-schaal (Neuroticism) en dus blijken te geven van 'emotionele stabiliteit'. Lage N-scoorders zijn moeilijk uit hun lood te slaan, hebben gewoonlijk een gelijkmatig humeur, zijn kalm en ontspannen en benaderen stress-situaties rustig en zonder gespannen opwindings" ⁵.

Wat de andere trekken betreft valt het op hoe inzake openheid (Openness, en het gaat hierbij om verbeeldingskracht, sensitiviteit voor het esthetische, voorkeur voor variatie, intellectuele nieuwsgierigheid, onafhankelijk oordeel en aandacht voor de eigen gevoelswereld) de score gemiddeld laag is (zeer laag voor wat veranderingen (O4) aangaat) met uitzondering van de 'aandacht voor de eigen zieleroerselen' (O3)- andermaal eigenschappen die als complementair aan de hoger gesignaleerde karakteristieken gelezen kunnen worden. Hoogscorders op 'gevoelens' "ervaren een breed en genuanceerd scala van emotionele ervaringen en voelen geluk en ongeluk sterker dan anderen. De lage score op verandering wijst op een voorkeur voor het bekende en vertrouwde, voor routine" ⁶.

De cijfers voor extravertie kunnen modaal genoemd worden, tenzij voor wat 'avonturisme' (E5) aangaat: de lage score wijst op "een voorkeur voor een rustig en vredig leven dat anderen saai zouden vinden, en een afkeer van sensatie" ⁷- andermaal een kenmerk dat duidelijk beantwoordt aan de daarjuist vermelde afkeer van veranderingen.

Alles samengenomen levert deze eerste lezing een herkenbaar en coherent portret op, dat eigenlijk verdacht veel lijkt op het ideaalbeeld zoals dat in vele kloosterregels wordt voorgehouden (alle figuren zijn lid van een religieuze orde of congregatie). Indien men consciëntieusheid opvat als de noodzakelijke voorwaarde om te excelleren in gelijk welk opzicht, zij het nu om een held te worden in de sport, de wetenschap, de kunst of de deugdbeleving, dan blijken de dienaren Gods op de eerste plaats op te vallen door hun altruïsme. Indien het trekkenpaar 'altruïsme-consciëntieusheid' ook bij andere dienaren Gods uit deze periode zou blijken terug te keren (bijvoorbeeld ook bij niet-religieuzen), dan kan met relatief hoge graad van waarschijnlijkheid meteen voorspeld worden welke karaktertypes, en de daarmee congruente beroepen, zo goed als geen kans maken om ooit voor zaligverklaring in aanmerking te komen.

Richten we nu onze aandacht op de belangrijke verschillen tussen de figuren onderling, dan vallen twee zaken op: de

Lisse, Swets & Zeitlinger, 1996, p.21.

⁴ *Ibidem*

⁵ *Op.cit.*, p. 19.

⁶ *Op.cit.*, p. 25.

⁷ *Op.cit.*, p. 24.

gelijklopende scores van de 'broeders' Mutien en Valentin, en het inzake extraversie afwijkende profiel van de 'missionaris' de Veuster.

De broeders scoren opvallend hoog inzake 'schaamte' (N4) wat verwijst naar wat ook als 'sociale angst' wordt aangeduid: "het gaat om mensen die zich niet op hun gemak voelen in het gezelschap van anderen, ontvankelijk zijn voor gevoelens van minderwaardigheid of voor lage zelfdunk"⁸ Ze zijn bovendien het minst van allen gesteld op veranderingen, zeer afkerig van avonturisme en bijzonder bescheiden en betrouwbaar.

De Veuster lijkt in bepaalde opzichten hun antipode: hij lijkt zo goed als dubbel zo sociaal (E2) en dominant (E3) als de broeders, en is ook aanzienlijk hartelijker (E1) en energiever (E4) - dat laatste kenmerk heeft hij trouwens gemeen met de 'stichters' uit het gezelschap: Dehon en d'Oultremont.

Spijtig genoeg telt het gezelschap slechts één vrouw: verder onderzoek is vereist om te weten of ook andere stichteressen opvallen door hun zeer geringe angst- (N1), kwetsbaarheids- (N6) en schaamtegevoelens (N4), en door hun in vergelijking met mannen hogere impulsiviteit (N5), sociabiliteit (E2), energie (E4) en lagere zorgzaamheid (A3) en betrouwbaarheid (C3).

Deze tweede lezing leert ons dat tegen de altruïstisch-consciëntieuze achtergrond toch nog variaties op het thema van de zaligheid mogelijk zijn. Hoewel het aantal proefpersonen duidelijk te gering is om tot algemene uitspraken te komen, lijkt het waarschijnlijk dat het VFM het mogelijk maakt binnen een bepaalde periode bepaalde heiligetypes te omschrijven. Indien het model ook op oudere dan negentiende-eeuwse figuren toepasbaar zou blijken, zou kunnen nagegaan worden in hoeverre bijvoorbeeld het altruïsme-consciëntieusheid-paar altijd een noodzakelijke voorwaarde is geweest, of integendeel andere 'koppelingen' mogelijk waren.

Maar alvorens ons aan dergelijke bespiegelingen over te geven, moeten eerst de mogelijkheden en de beperkingen van de aanpak geëvalueerd worden: wat zijn we nu eigenlijk via deze toch arbeidsintensieve methode te weten gekomen, en wat weten we meer?

Als verwerkingsmethode van de gegevens lijkt de benadering van het VFM grote garanties tot objectiviteit te bieden. De studenten zijn immers rationele actoren; ze worden met de dezelfde vraag geconfronteerd (het testformulier) en beschikken in principe over dezelfde informatie (geringe 'voorkennis', dezelfde bron). De statistische verwerking schakelt de items waarrond te grote divergentie tussen de observatoren heerst uit, zodat men voor wat de verkregen resultaten aangaat van een intersubjectieve consensus kan spreken. Bovendien wordt een methode aangereikt om diverse informatie over iemands (gewenst) gedrag te integreren volgens een pluridimensioneel systeem, dat vervolgens gebruikt kan worden om individuen onderling te vergelijken.

De gegevens zelf echter zorgen voor een groter probleem. De 'Positiones' behoren tot een bepaald genre bronnen. Eerst en vooral: niet iedereen leeft en sterft in een milieu dat bereid is de inspanning te leveren waarmee het voeren van een zaligverklaringsproces nu eenmaal gepaard gaat: het is geen toeval dat de hier weerhouden figuren allen religieus zijn. Er zou dus ook eens een lekendossier bekeken moeten worden. Het gaat hem bij de 'Positiones' bovendien om -in zijn gedrukte vorm: selectie van- documenten die met het oog op het voeren van een proces werden verzameld: er wordt gepleit, men tracht iets te bewijzen. Indien men zich tot deze bron beperkt, verkrijgt men strikt gesproken slechts een beeld van de manier waarop een zalige zich volgens het Romeinse hof dient te

⁸ *Op.cit.*, p. 23.

gedragen. Of nog scherper: men krijgt het beeld dat laat twintigste-eeuwse adolescenten zich vormen van het gedrag van een negentiende-eeuws individu zoals dat uit de processtukken naar voor komt. Met andere woorden vanuit het oogpunt van de klassieke historische kritiek bekeken, blijken de gegevens herhaaldelijk gefilterd: door de ooggetuigen, die zich zeker wanneer het de jeugd van de dienaar Gods betreft, op hun geheugen moeten beroepen en de voorgedragene meestal gunstig gezind zijn; door het hof, dat slechts bepaalde vragen stelt; door de editor van de 'positiones', die een selectie doorvoert; en tenslotte door de student die de gesignaleerde gedragingen vanuit zijn eigen waardeschaal bekijkt, en geneigd zou kunnen zijn bepaalde adjectieven een andere inkleuring te geven dan deze die de getuigen voor ogen stond. Het is bijvoorbeeld niet ondenkbaar dat wat vandaag als bescheiden wordt ervaren, vroeger gewoon als beleefd werd gezien. Zoals zo dikwijls heeft men de indruk veeleer met representaties te maken te hebben en met de wijze waarop deze tot stand komen, dan met de realiteit zelf.

Een deel van voorgaande bezwaren zou minstens ten dele verholpen kunnen worden door, zoals gezegd, ook 'Positiones' betreffende leken in overweging te nemen, en ook door andere dan 'Romeinse' bronnen aan te spreken, bijvoorbeeld kritische biografieën of autobiografieën. Dit laatste zou toelaten na te gaan in hoeverre het doornemen van andere bronnen dan de 'Positiones' het verkregen persoonlijkheidsprofiel ingrijpend wijzigt, en een 'proef op de som' voor de betrouwbaarheid ervan kunnen betekenen - of het tegendeel.

Ook dat experiment is uitgevoerd. Over Frédéric Ozanam, stichter van de Vincentius-à-Paulo-conferenties, echtgenoot en vader, professor aan de Sorbonne, bestaat een 'Positio', én zijn correspondentie werd integraal uitgegeven. Beide bronnen werden door tweemaal drie studenten door de vijf-factoren-bril gelezen. De resultaten laten weinig of geen verschil zien. Ozanams profiel zoals het uit de studie van zijn 'Positio' naar voor komt, sluit aan bij dat van de eerder bestudeerde religieuzen. Het verschilt bovendien zeer weinig van het profiel dat uit de lezing van zijn correspondentie verschijnt.

Gelukkig hebben de 'Positiones' de proef goed doorstaan, want de bron heeft toch ook zijn voordelen. Er is vooral zijn uniformerend karakter: in principe staat voor iedere dienaar Gods een gelijkaardige documentatie ter beschikking, wat de dossiers onderling vergelijkbaar maakt. Of de figuur in kwestie nu een mysticus was of een missionaris, iemand die een heel oeuvre heeft nagelaten of zijn dagen in stilzwijgen heeft doorgebracht: van allen worden slechts de gedragingen zoals die door tijdgenoten werden waargenomen, in overweging genomen. In dat opzicht gaat het hier om een unieke bronnenserie. Bovendien streven de dossiers ernaar het hele leven in overweging te nemen, wat de kans om duurzame disposities die stabiel blijven doorheen tijd en ruimte, in een woord: recurrent gedrag, op het spoor te komen, in belangrijke mate vergroot.

Wat weten we nu meer? Ik denk dat het experiment aantoont dat het mogelijk is om naast de reeds bestaande sociologische typologie van de zaligverklaarden, een psychologische op te stellen. Vroegere, eerder impressionistische, indelingen kunnen nu scherper afgelijnd worden. De aldus verzamelde gegevens zouden aan betekenis winnen indien ze gecontrasteerd konden worden met andere profielen: met die van de dienaren Gods die nooit zaligverklaard werden, maar ook met die van toonaangevende of voorbeeld-figuren uit andere sectoren zoals wetenschap of kunst.

Er kan aan gedacht worden buiten de 'Positiones', andere, even seriële bronnen onder de loep van het VFM te leggen bijvoorbeeld de regels van de verschillende zowel leken- als religieuze orden en congregaties, maar ook de

handvesten van bepaalde beroepsgroepen (onderwijzers, geneesheren, militairen...) of voorbeeldfiguren uit andere confessies, steeds met de bedoeling de achterliggende ideaalbeelden op het spoor te komen: welk soort van persoonlijkheidstype wordt daar eigenlijk voorgestaan, en in hoeverre verschilt het van groep tot groep en van tijd tot tijd? Wat was voor Thomas à Kempis in zijn *Imitatio*, Bunyan in zijn *Pilgrim's Progress* en Benjamin Franklin in zijn *Autobiography* de 'ideale persoonlijkheid'?

Zelfs indien men er ooit in zou slagen een dergelijke 'portretgalerij' op te stellen, dan blijft nog altijd de ultieme vraag onbeantwoord: waarom ziet die galerij er zo uit en niet anders? En welke zijn de mogelijke implicaties van deze gegevens, wat kan er uit afgeleid worden? Zoals gezegd houden de persoonlijkheidspsychologen zich wat dat betreft veelal op de vlakke. Hun onderzoeken zijn op de eerste plaats op prognose en praktische toepasbaarheid gericht en niet op analyse van historische processen. Zo zullen ze, na een adequaat instrument te hebben ontwikkeld om persoonlijkheidsprofielen te beschrijven, nagaan wat het profiel is van wie slaagt in zijn beroep om aldus de laatstejaars bij hun beroepsoriëntatie en de personeelschefs bij hun selectie te helpen.

De historicus werkt niet binnen dergelijk doelgericht paradigma. Hij is, veel meer dan zijn collegae uit de andere menswetenschappen, geneigd factoren uit diverse sferen -institutionele, politieke, sociale, economische- bij zijn verklaring in overweging te nemen. Tot nu toe werden vooral niet-individueel gebonden elementen in het licht gesteld, mede omdat de bronnen vooral over die aspecten inlichten, en ook omdat de decoderingsinstrumenten ontbraken om de individuele, subjectieve gegevens op een verifieerbare wijze uit de bronnen naar voren te halen. Context en cultuur blijken bepalend in de ogen van veel historici en het gaat dan dikwijls om éénrichtingsverkeer, want op de vraag of de wijze waarop individuen op die invloeden reageren dan geen belang heeft, wordt zelden een antwoord gegeven, of hoogstens aan de hand van zeer eenvoudige mensbeelden. Op dit punt kan de psychologische geschiedenis mijns inziens een belangrijke verrijking voor de historiografie betekenen. 'Comment les agents exploitent leurs institutions pour assouvir leurs pulsions (...) et comment les institutions, inversement, mettent les pulsions des agents au service de leurs fins'⁹ - van deze, door Bourdieu geformuleerde vraag, werd tot nu toe door historici vooral het tweede stuk beantwoord. Het eerste moet nog grotendeels onderzocht worden, en de psychologische onderzoeksmethoden kunnen de historicus hierbij van groot nut zijn.

¹ *De Acta* ervan werden/worden gepubliceerd. Die van het colloquium van 1996 in het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXVII/1-2, 1997, pp. 211-286. Het colloquium van 1998 bracht een status quaestionis van het psychohistorisch onderzoek in Frankrijk, Duitsland en Nederland (cfr. "Symposium on Psychological History in Europe", *The Psychohistory Review*, 27/3, spring 1999, pp. 1-58 en J. MAITRE, "L'histoire psychologique en France (1968-1997)", *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXIX/3-4, 1999, pp. 427-484). De handelingen van het colloquium van 2000 ('The Sublime object of Religion. Psychohistorical Approaches') komen in het ts. *Psychoanalytische Perspectieven*, 2002.

² Dit is de bewerkte en Nederlandstalige versie van een artikel verschenen in het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXI/1-2, 2001, pp. 1-23, "Psychological History: Towards a Profile of the Beatified Catholic", ook on line raadpleegbaar op <http://www.flwi.rug.ac.be/modernhistory>. Een uitvoeriger bronverwijzing en bibliografie kunnen daar teruggevonden worden.

³ H.A. HOEKSTRA, J. ORMEL & F. DE FRUYT, *NEO Persoonlijkheidsvragenlijsten NEO-PI-R, NEO-FFI. Handleiding*, Lisse, Swets & Zeitlinger, 1996, p.21.

⁹ J. MAITRE, *L'autobiographie d'un paranoïaque: l'abbé Berry, 1878-1947*, Parijs, 1994, pp. V-VI.

⁴ *Ibidem*

⁵ *Op.cit.*, p. 19.

⁶ *Op.cit.*, p. 25.

⁷ *Op.cit.*, p. 24.

⁸ *Op.cit.*, p. 23.

⁹ J. MAITRE, *L'autobiographie d'un paranoïaque: l'abbé Berry, 1878-1947*, Parijs, 1994, pp. V-VI.

Jan Art

Vgp. Nieuwste Geschiedenis

jan.art@rug.ac.be

Table 1

Nominees' mean adjective scale scores

	I	II (*)	III
N1: Anxiety	5.33 (3.21)	7.00 (2.83)	4.33 (0.58)
N2: Angry Hostility	4.33 (2.31)	6.00 (0.00)	5.67 (0.58)
N3: Depression	8.00 (3.00)	8.00 (2.83)	3.33 (0.58)
N4: Self-Consciousness	12.67 (2.52)	12.50 (2.12)	7.00 (0.00)
N5: Impulsiveness	6.00 (2.65)	6.00 (0.00)	8.33 (2.52)
N6: Vulnerability	9.33 (3.51)	8.00 (0.00)	7.00 (1.00)
E1: Warmth	8.33 (3.21)	9.50 (2.12)	13.67 (0.58)
E2: Gregariousness	6.33 (4.04)	7.50 (3.54)	14.00 (0.00)
E3: Assertiveness	6.00 (2.65)	6.00 (1.41)	13.67 (1.53)
E4: Activity	6.33 (2.08)	8.00 (2.83)	13.00 (2.00)
E5: Excitement-Seeking	4.33 (0.58)	6.00 (1.41)	7.00 (3.00)
E6: Positive Emotions	6.33 (4.16)	7.50 (2.12)	13.33 (2.08)
O1: Fantasy	6.33 (0.58)	6.00 (0.00)	8.67 (1.15)
O2: Aesthetics	5.33 (0.58)	7.00 (1.73)	9.00 (1.00)
O3: Feelings	10.00 (1.73)	11.00 (1.41)	12.67 (0.58)
O4: Actions	4.33 (1.15)	5.00 (1.00)	8.00 (1.73)
O5: Ideas	9.67 (1.15)	10.50 (0.71)	7.00 (0.00)
O6: Values	6.33 (0.58)	8.67 (2.08)	10.33 (1.53)
A1: Trust	12.33 (3.06)	12.00 (1.41)	13.67 (1.53)
A2: Straightforwardness	14.00 (1.00)	13.00 (0.00)	14.00 (1.73)
A3: Altruism	14.00 (1.73)	12.00 (0.00)	13.33 (1.53)
A4: Compliance	14.33 (1.15)	12.00 (1.73)	10.33 (2.52)
A5: Modesty	14.00 (1.73)	14.00 (0.00)	14.33 (0.58)
A6: Tender-Mindedness	12.00 (0.00)	11.50 (0.71)	12.67 (1.53)
C1: Competence	11.67 (0.58)	13.50 (0.71)	13.33 (1.15)
C2: Order	14.00 (1.00)	11.50 (0.71)	11.33 (0.58)
C3: Dutifulness	11.00 (1.15)	10.00 (1.41)	10.33 (0.58)
C4: Achievement Striving	12.33 (0.58)	10.67 (2.08)	11.67 (1.15)
C5: Self-Discipline	11.67 (2.08)	12.00 (1.41)	13.33 (0.58)
C6: Deliberation	12.33 (0.58)	11.50 (0.71)	12.33 (1.53)
NEU: Neuroticism	45.67 (15.18)	47.50 (2.12)	35.67 (2.31)
EXT: Extraversion	37.67 (14.19)	44.50 (10.50)	74.67 (5.51)
OPE: Openness	42.00 (5.29)	47.00 (1.41)	55.67 (3.79)
AGR: Agreeableness	80.67 (8.39)	75.50 (2.12)	78.33 (4.04)
CON: Conscientiousness	73.00 (4.04)	69.50 (7.78)	72.33 (1.15)

Note: (1) I = Mutien, II = Paquay, III = De Veuster, IV = Dehon, V = d'Oultremont

(2) (*) Only two raters

(3) Standard deviations are enclosed between parentheses